

Egy szabadságharc olvasatai. Ruszofóbia a magyar politikai elit körében az 1821-es görög felkelés kontextusában

Bevezetés

Wesselényi Miklós Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében című műve (1843) a reformkor időszakának legfontosabb írása a nemzetiségi kérdés tekintetében. Wesselényi munkájában az Orosz Birodalom, mint az ország integritását veszélyeztető elsőszámú veszély jelenik meg. Kutatásom kiindulópontjául Wesselényi gondolatai szolgáltak. Arra voltam kíváncsi, hogy a mű megírása előtt milyen diskurzusok, narratívák léteztek a témával kapcsolatban a magyar politikai elit köreiben? Tehát: milyen szellemi alapokra, hagyományokra támaszkodhatott Wesselényi? Hogyan jelent meg az orosz expanziótól való félelem a kortársak szemében? Volt-e egyáltalán ilyen aggodalmuk? A lengyel felkelés (1830-31) hatása, recepciója jól ismert, alaposan feldolgozott a magyar történetírásban. Érdeklődésem középpontjában az állt, hogy esetleg léteztek-e ezt megelőzően koncepciók/megállapítások a témával kapcsolatban? Ha igen, hogy néztek ki? Egységesek voltak?

Meglátásom szerint a magyar történetírás figyelme ezt a kérdéskört mindeddig elkerülte, a görög ügy magyarországi fogadtatásáról egy irodalmi antológia, valamint egy, a forrásokat bemutató, de azokat nem ebben a kontextusban vizsgáló tanulmány született.

A feltett kérdések vizsgálata során ráleltem Cserei Miklós erdélyi politikus Kazinczy Ferencsel folytatott levelezésére, melyben a görög szabadságharc kontextusában fogalmazta meg aggodalmait az orosz expanzióval kapcsolatban. Írásom a görög szabadságharc magyar fogadtatásra koncentrál és ennek relevanciájára kíván rámutatni. Fontosnak tartom bemutatni a (későbbi) magyar politikusok, irodalmárok megnyilvánulásait, mert meglátásom szerint az 1830-40-es évek nemzetiségi/külpolitikai diskurzusok gyökerei már itt megjelentek. Ennek feltárása az 1820-as évek politikai gondolkozásának mélyebb megismerése mellett a későbbi évtizedek megértése szempontjából is fontos lehet. Továbbá, a nemzetiségi kérdés a korszak során kiemelt fontosságú volt, a tanulmány ennek a problémának egy korai megjelenését mutatja be.

Összefoglalva, a tanulmány az 1821-es görög szabadságharc magyarországi értelmezéseit, fogadtatását kívánja ismertetni. Fókuszban az orosz expanzió kapcsán aggodalmakat, ruszofób hangot megütő Cserei Miklós gondolatai állnak. A magyarországi viszonyok elhelyezéséhez fontosnak tartom a témát egy nemzetközi kontextuson keresztül bemutatni. Emiatt a tanulmány első felében a szabadságharc értelmezésének európai kereteit foglalom össze a magyar és angol nyelvű szakirodalom alapján. Ezek után a magyar viszonyok bemutatása következik. Először azokat a forrásokat tekintem át, melyek nagyrészt követték a nyugat-európai értelmiség által képviselt gondolatokat. Ezt követően, pedig a Cserei féle értelmezést tekintem át, kiegészítve más, az általa kifejtett gondolatokhoz kapcsolódó forrásokkal.

Nemzetközi keretek

Ahhoz, hogy a görög szabadságharc magyarországi fogadtatása során megjelenő értelmezéseket pontosabban megérthessük, érdemes lehet a konkrét görög események ismertetése mellett rámutatni a korabeli diplomáciai kereteket, nemzetközi kapcsolatok meghatározó gócpontjaira. Ebben a fejezetben a főként diplomáciatörténeti áttekintés után a politikusok, miniszterek szerepét átveszik a költők, irodalmárok és más értelmiségiek. Az általuk létrehozott szövegek segítségével betekintést nyerhetünk abba, hogy a korszak során miként is viszonyultak az említett csoportok a görögökhöz, „Görögországhoz”. Tehát lényegében, hogy mi volt az az „értelmezési tartomány”, melyben a szabadságharc eseményeit értelmezték az érintettek. Kutatásom egyik fő célja, hogy a görög szabadságharc magyarországi fogadtatásának egy – bár kisebbségeben lévő – de mégis fontos és releváns szeletére – a ruszofóbia megjelenésére – mutassak rá. Ehhez kíván kontextust nyújtani a fejezet záró része, mely során a görög felkelés, vagyis leginkább az orosz intervenció kapcsán kialakuló ruszofób mentalitás megjelenését mutatja be, Angliára koncentrálna.

Céлом a fejezetben leírtakkal az, hogy egyrészt bemutassam a nemzetközi kapcsolatok szempontjából releváns folyamatokat, másrészt pedig, hogy rávilágítsak arra, hogy főként a korszak értelmiségei miként vélekedtek a „görögségről”, a szabadságharcról és annak Európára mért következményeiről. Ez meglátásom szerint segít elhelyezni a konfliktust egy tágabb

összefüggésben, hogy ne csak pontszerűen tekintsünk rá, valamint viszonyítási pontot ad a magyar recepció vizsgálatához.¹

Az új nemzetközi rend kialakítása és a keleti kérdés (1815-1821)

Napóleon bukása után Európa nagyhatalmai számára kulcskérdés volt a nemzetközi helyzet rendezése. Az 1814. szeptembere és 1815. júniusa között megtartott bécsi kongresszus ennek a célnak az elérésére ült össze. A megkötött szerződések, egyeségek egyrészt rendezték - a megelőző két évtized során a kontinens nagy részével háborút folytató – Franciaország viszonyát a többi európai állammal. Emellett pedig újrarajzolta számos európai állam határát és korábbi uralkodókat helyezett vissza a hatalomba.² Valószínűleg némileg közhelyesen hangzik az, hogyha az újonnan létrejött nemzetközi és belpolitikai viszonyokat egy „Új Európa” létrejöttéként jellemezzük. Bár a kongresszus valóban számos újdonságot hozott a kontinens működésébe, ha szereplők szándékai szempontjából nézzük az eseményt, akkor korántsem egy „Új Európa” létrehozása volt a cél, hanem a „rég”³ visszaállítása, a korábbi hibák kijavításával.⁴

A keleti kérdés

A 18. század végétől egy új konfliktusgóc keletkezett az európai nagyhatalmak között. A történetírásban keleti kérdésnek nevezett geopolitikai konfliktus jelentős mértékben meghatározta a kontinens nemzetközi mozgásait, a nagyhatalmak cselekvését egészen az első világháború kitöréséig. A probléma lényege abban állt, hogy a 17. századtól a kontinensről egyre inkább kiszoruló Oszmán Birodalomhoz miként viszonyuljanak Európa vezető államai. Felmerült több megoldási alternatíva is, mint például a birodalom fenntartása, a területek egymásközötti felosztása, valamint új szuverén államok létrehozása.⁵ A konfliktus kialakulásához vezető út első meghatározó lépése az 1768-74 között végbemenő orosz-török

¹ A fejezetnek nem célja a nemzetközi recepció teljes vagy akárcsak tágabb keretek közötti áttekintése.

² *Majoros István*: Nemzetközi kapcsolatok 1789-1914. In: 19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok. Szerk.: Vadász Sándor. Bp. 2020. 30-35.

³ Régi alatt az 1789-es francia forradalom előtti állapotot értem.

⁴ *Tim Chapman*: The Congress of Vienna. Origins, processes and results. London. 1998. 1-2.

⁵ *Majoros István*: A keleti kérdés kezdetei. Nagyhatalmi politika és a görög felkelés. Világtörténet. 1997. tavasz-nyár. 59-70.

háború volt. Az összetűzést lezáró kücsük-kajnardzsi béke következménye lett, hogy az Orosz Birodalom eljutott a Fekete-tengerig, továbbá az Oszmán Birodalomban élő ortodox felekezetű lakosság számára is védelmet nyújthatott. A béke megkötése után a Balkán az orosz expanzió meghatározó területévé vált, valamint célként jelent meg a befolyás kiterjesztése Konstantinápolyra. Azonban ez a szándék már a többi nagyhatalmat is érintette, legfőképpen Angliát.

Az Egyesült Államok elszakadása után India kiemelten fontossá vált a Brit Birodalom számára. Ennek következtében bármiféle fenyegetéssel szemben – mely veszélyeztette az eljutást az ázsiai országba – határozottan lépett fel. Azonban a keleti kérdés körüli konfliktus kirobbanása nem elsősorban a Cári Birodalom expanziójához köthető, hanem Franciaországhoz. 1798-ban ugyanis Napóleon támadást indított Egyiptomba és más az Oszmán Birodalomhoz tartozó területekre. A konfliktus igazi veszélye abból adódott, hogy 1800-ban megkötetett a francia-orosz szövetség, mely során a két fél felosztotta egymás között az Oszmán Birodalmat továbbá India megtámadásáról is terv született. Annak ellenére, hogy Franciaország nem tett érdemi lépéseket a keleti terjeszkedés céljából, Anglia és többi nagyhatalom számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a keleti kérdés nagy valószínűséggel nehezen lesz megoldható a nagyhatalmak közötti kompromisszumokon keresztül, mivel mindegyikük érdekelt volt a visszahúzódó Oszmán Birodalom keltette hatalmi vákuum betöltésében.

A kérdés 1821-ben a görög felkelés kitörésével lett újra aktuális. Elviekben – az eseményekre reagálva - egy nagyhatalmi intervenciónak kellett volna következnie, méghozzá a felkelőkkel szemben. Hiszen Ypszilanti és követői legitim uralkodójuk ellen léptek fel 1821-ben. Ez a lépés azonban nem következett be, sőt 1827-ben Anglia, Franciaország és a Cári Birodalom a szultán ellen harcoló görögök oldalán lépett be a konfliktusba és mért döntő csapást az Oszmán Birodalomra Navarinónál 1827. október 20-án.⁶

A görög szabadságharc a nemzetközi politika kontextusában

A görög szabadságharc eseménytörténetéről csak vázlatos formában szólnék. Meglátásom szerint a szabadságharc részletes ismertetése a feltett kérdések megválaszolása és a tanulmány céljai szempontjából kevésbé releváns. Azonban a történések sarokpontjainak hangsúlyozását természetesen fontosnak tartom, mivel az értelmezések bemutatása és összehasonlítása

⁶ Uo. 59-70

szempontjából szükséges a legjelentősebb referenciapontok ismerete. A felkelés áttekintése során a nemzetközi politika összefüggéseire helyezem a hangsúlyt.

A felkelés kezdete 1821 márciusára esett. Alexandrosz Ypszilanti görög politikus - aki korábban a napóleon-i háborúban is részt vett az orosz hadseregben harcolva – szervezte forradalmi akció, mely során Besszarábia területéről indított törökellenes hadműveletet Moldovába. Akciója nem hozta el a kívánt sikereket. A felkelés nem tudott elegendő embert mozgósítani és akik csatlakoztak is hozzá nem tudták céljaikat, érdekeiket közös nevezőre hozni. Miután külső segítséget nem kaptak Ypszilanti csapatai, az Oszmán hadsereg fölényes győzelmet aratott. A felkelő hadsereg szétszéledt, Ypszilanti a Magyar Királyság területére menekült, ahol azonban rövid időn belül elfogták a helyi hatóságok, nemsokkal később meg is halt.⁷

A sikertelen felkelés azonban nem hozott teljes kudarcot. A forradalom központja a Dunai-fejedelemségekből áthelyeződött a Peloponnészoszra. Az események irányításban kulcsszerepet játszott az 1814-ben Odesszában megalapított titkos társaság, a Filiki Eteria, melynek célja az Oszmán uralom megszüntetése és egy önálló görög állam megteremtése volt.⁸ A felkelők jelentős katonai sikereket értek a következő években, bár számos érdek mentén alakultak ki töréspontok a görög táborban. 1825-ben a szultán II. Mahmud vazallusa az Egyiptom élén álló Mohamed Alihoz fordult segítségért. Az egyiptomi beavatkozás meghozta a várt sikereket a Porta számára, azonban közvetett módon mégis a veszét okozta. Egyfelől egységet teremtett a görögök között, másrészt a nagyhatalmak intervenciója, ha nem is konkrét következménye volt az egyiptomi beavatkozásnak, elősegítette annak bekövetkezését.⁹

A nagyhatalmak eleinte nem tettek érdemi lépéseket a konfliktusba való beavatkozás tekintetében. Bár a görögök törvényes uralkodójuk ellen keltek fel, mégis mivel a szultán nem a keresztény világ része volt, nem álltak a Porta oldalára. 1823-ig nem történt érdemi változás a felkeléshez való viszonyulásban. Ekkor nagyrészt a kereskedelmi érdekeit féltő Anglia változtatott külpolitikáján. Először elismerte hadviselő félnek a görög felkelőket, ezek után pedig hitelt is folyósított a hadi költségek finanszírozására. Bár, mint láthattuk a Cári Birodalom korábban már konfliktusba került az Oszmán Birodalommal (1821-ben a diplomáciai kapcsolatokat is megszüntették egymással a felek). Azonban a helyzet nem eszkalálódott a két

⁷ *Palotás Emil*: A Balkán-félsziget. In: 19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok. Szerk.: Vadász Sándor. Bp. 2020. 431-432.

⁸ A feleklés kitörése idején Ypszilanti a szervezet vezetője volt.

⁹ Uo. 433.

fél között. Ennek egyik fő oka I. Sándor cár külpolitikai hozzáállásában keresendő. Az uralkodó fokozottan törekedett a nemzetközi viszonyok stabilitásának fenntartására és vélhetően az, a felelők oldalán történő intervenciót ellentétesnek gondolta ezzel az elvével.¹⁰ Sándor 1825-ben meghalt, utódja testvére Miklós lett. Miklós másként állt hozzá a szabadságharc kezeléséhez. Szakított bátyja hozzáállásával és szorgalmazta a felkelők támogatását. Ennek eredménye lett az 1827-ben megkötött londoni egyezmény, melyhez az angolok és oroszok mellett a franciák is csatlakoztak. Az egyezmény felszólította a Portát az egyiptomi hadsereg visszavonására, valamint tengeri blokád alá vonta a Peloponnészoszi-félszigetet. A görög partoknál még ez év októberében kitört összeütközés a felek között. A navarinói ütközetként elhíresült tengeri összecsapás döntő vereséget mért az Oszmán haderőre. 1830-ban nemzetközi szerződés fogadott el Anglia, Franciország és Oroszország, melyben garantálták a független görög állam autonómiáját. 2 évvel később a Porta is elismerte az új ország létezését.¹¹

A Nyugat képe a görögökről

„We are all Greeks.” Ezek voltak Percy Shelley legismertebb szavai a görög szabadságharc kapcsán. Shelley élete utolsó éveiben írta meg Hellas című költeményét, mely talán a legismertebb a szabadságharcnak. Shelley közeli jóbarátja Lord Byron úgy vált a szabadságharc egyik legismertebb figurájává, hogy egyrészt nem is volt, hanem angol, másrészt önkéntesként maga is a hadszíntérre utazott, részt vett a hadi eseményekben, de rövid időn belül megbetegedett és elhunyt. Az angol költő rajongója volt az (antik) görög kultúrának és ezáltal a görög szabadságharc ügyének. Byron olyannyira elkötelezett volt az ügy iránt, hogy saját életét sem sajnálta a görögök szabadságáért, alakja két szempontból is fontos a téma vizsgálatának szempontjából. Egyrészt remekül szimbolizálja azt a korabeli értelmiségi archetípust, akiknek a görögökről alkotott képét elsősorban az antik történelemről és irodalomról szerzett ismereteik határozták meg. A korabeli oktatásban továbbra is központi helyet kapott a klasszikus műveltség elsajátítása.¹² Másrészt Byron, önkéntesként részt vett harcokban és ennek hatására sok más vele egy nézetet valló fiatalember követte példáját.

¹⁰ Leslie Rogne Schumacher: The Eastern Question as a Europe question: Viewing the ascent of ‘Europe’ through the lens of Ottoman decline. *Journal of European Studies*. 44.sz. (2014) 66.

¹¹ Palotás E.: A Balkán-félsziget i.m. 433-434.

¹² Neveléstörténet. Szerk. Pukánszky Béla – Német András. Bp. 1995. 269-270.

Személye, görögökről írt versei jelentős hatással voltak a korabeli értelmiség görögökről alkotott képére.¹³

Byron személyétől eltekintve fontos megjegyezni, hogy a felkelés kitörése után relatíve széles körű önkéntesmozgalom jött létre Európában.¹⁴ De minek lehetett köszönhető ez a széleskörű támogatása a görög felkelésnek? Miért mozgósíthatott ennyi embert a görögök felkelése? Néhány évvel korábban a szerbek szintén forradalmat indítottak az Oszmán Birodalommal szemben, viszont az ő ügyüknek szinte semmiféle vízhangja nem volt Nyugat-Európában. Shelley vajon miért nem írta néhány évvel korábban, hogy „We are all Serbians”?¹⁵

Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására azt kell megnéznünk, hogy a korabeli megfigyelők milyen értékekkel, szimbólumokkal ruházták fel koruk görögjeit. A görögöket a saját kulturális mintáik közé helyezték, mert a modern görögséget ugyanannak a családnak a részeként tartották számon, melybe ők is tartoztak. A korabeli görögséget az antik elődök közvetlen leszármazottjaiknak tekintették.¹⁶ Tanulmányaik és más olvasmányélményeik segítségével egy olyan gondolati keretrendszert sajátítottak el, melyben a régmúlt görögség és a kortárs görögök között egyenlőségjelet lehetett tenni. Az európai nyilvánosságban a görög ügy pozitív megjelenítésnek egy másik aspektusa az lehetett, hogy a felkelők a keresztény világhoz tartoztak, szemben az elnyomó Oszmán hatalommal, mely pedig muszlim volt. A vallási töltet hatását nehéz lenne pontosan meghatározni, mégis a két oldal éles szembeállítását, a Jó és a Rossz kijelölését valószínűleg elősegítette.¹⁷

Tehát, mint azt az előbb láttuk, a korabeli értelmiség összekapcsolta az antik és modern görögöket. Mai szemmel önmagában ez csupán egy gondolatvezetési következetlenségnek tűnik, azonban mint azt láthattuk számukra jóval többet és egészen mást jelentett. De mi volt ez a „más”? A modern görögségről alkotott kép eredetének megismeréséhez érdemes megvizsgálni, hogy a korabeli értelmiségiek miért tettek egyenlőségjelet az antik és a modern görögök közé. Tehát megnézni azt, hogy milyen szándék mozgathatta őket abban, hogy a régmúltat összekössék a jelenükkel. Ez a gondolati keret a felvilágosodás során született meg. A kor gondolkodói számára – ahogy majd láthatjuk – a görögök szabadsága elsősorban nem egy politikai töltetű állítás volt, hanem egyfajta kifejeződése az antik görögöknek tulajdonított

¹³ David Roessel: In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination. Oxford, 2002. 13-15.

¹⁴ Schumacher.: The Eastern Question i.m. 66.

¹⁵ Uo. 68-69.

¹⁶ Uo. 67.

¹⁷ Uo. 66.

értékeknek, vívmányoknak, mint például az ész és a racionális gondolkodás vagy a művészi tökéletesség. Ezt a gondolkodásmódot jól példázzák Voltaire sorai: „Je veux ressusciter Athènes./ Qu’Homère chante vos combats,/ Que la voix de cent Démosthenes Ranime vos coeurs et vos bras./ Sortez, renaissiez, Arts aimables,/ De ces ruines déplorables Qui vous cachaient sous leurs débris;/ Reprenez votre éclat antique.”¹⁸ Shelley, Byron és kortársaik számára a görög szabadságharc akár már egy politikai dimenziót is kaphatott. Azonban, hogy egyáltalán felkeltse érdeklődésüket a konfliktus, ahhoz az kellett, hogy koruk oktatása és szellemi irányzatainak hatására egy olyan keretben értelmezzék a görög felkelést, melyben annak támogatása létfontosságú volt és olyan értékeket jelenített meg, amiért érdemes harcba indulni akár tollal, akár fegyverrel.

A ruszofóbia megjelenése az orosz intervenció kapcsán

Az előzők során megismert álláspontok egy kifejezetten egységes, a szabadság eszméje mellett kiálló, az antikvitás vívmányait újrateremteni kívánó nyilvánosságot írnak. A fejezet zárásaként ismerkedjünk meg a - nyilvánosságban szereplő - az eseményeknek egy másik típusú értelmezésével. Ezek a gondolatok nem mennek szembe a korábban bemutatott diskurzusokkal, csupán egy másik értelmezési szempontot mutatnak be, melyek szintén jelen voltak a vizsgált időszakban.

A korabeli görögségről megfogalmazottak után a szabadságharc kapcsán kialakuló ruszofób diskurzusok bemutatásra teszek kísérletet. A fejezet korábbi szakaszában megismerhettük a nemzetközi politika mozgásait a görög ügy kapcsán. Láthattuk, hogy a keleti kérdés a korszak egyik legmeghatározóbb konfliktusa volt, egy olyan gócpont, melynek hosszútávú rendezése nehezen tűnt megvalósíthatónak. Kiemelendő, hogy a fő érdekellentét elsősorban Anglia és a Cári Birodalom között jöhetett létre, mivel az érintett területen leginkább az ő érdekeik ütköztek egymással. A görög szabadságharc kitörésekor Oroszország regionális térszerelése joggal nyugtalanította Angliát. Emiatt először nézzük meg azt, hogy miként jelentek meg az oroszokkal szemben kifejtett nézetek Angliában.

A szabadságharc kezdetén az angol sajtó kifejezetten semleges álláspontot képviselt, ez alól kivételt képzett a Morning Chronicle, melyben már viszonylag korán oroszellenes hangok

¹⁸ Újra akarom élesztetni Athént./Hagyd, hogy Homérosz énekelje a harcaidat,/Hadd szóljon száz Démoszthenész hangja.../Ébressze fel szíveiteket és karjaitokat./Jöjjetek elő, szülessetek újjá, szeretni való Művészet,/e siralmas romok közül/Melyek elrejtettek téged romjaik alá/Vegyétek vissza régi fényeteket. (fordítás s.k., idézi: David Roussel i.m. 14.)

szóltak meg.¹⁹ A felkelés kitörése után nem sokkal 1821 áprilisában a lap így írt a Cári Birodalom szándékairól „...always been most liberal in declarations of this nature, at the very moment when she was most busily employed in fomenting disturbances in countries which she seized.”²⁰ ²¹ Továbbá azt a következtetést vonta le, hogy a görög felkelés kizárólag orosz segítséggel járhat sikerrel, ami - ismerve az orosz expanziós törekvéseket a régióban – sértheti Anglia érdekeit is.

Néhány hónappal később a Chronicle egy még radikálisabb hangot ütött meg. Oroszországot az alábbi módon jellemezte: „the most ambitious people in Europe; they have long looked forward to the possession of Turkey; and they would probably never forgive the Emperor if this favorable opportunity were neglected.”²² ²³ A lap azonban ennél is tovább ment. A hipotetikus, jövőbeli orosz beavatkozást egyszerűen csak a birodalmi ambícióként értelmezte: "the consequences of Russian interference will not be Grecian independence but extension of Russian dominion." Az idézett sorok több, mint 6 évvel előzték meg a navarinó-i ütközetet és bár I. Sándor politikája miatt a következő években némileg csökkentek a ruszofób hangok, mégis egy olyan értelmezésre mutat példát, mely meghatározó maradt a későbbiekben is. A ruszofób hangok elterjedtségét mutatja Robert Lyall: *The Character of the Russians* című munkájának sikere. Lyall oroszországi tapasztalatait írta meg egy útikönyv keretében, melyben elmarasztalóan írt a helyi viszonyokról. A könyv reálítve nagy sikert hozott szerzője számára, sőt sokáig referenciaként is szolgált azok számára, akik alá szerették volna támasztani az oroszokról megfogalmazott pejoratív véleményüket valamilyen konkrét állítással.²⁴

¹⁹ John Howes Gleason: *The Genesis of Russophobia in Great Britain*. Cambridge. 1950. 59-60.

²⁰ Uo. 59.

²¹ ...mindig a leginkább liberális volt az ilyen jellegű nyilatkozatokban, éppen akkor, amikor a legszorgalmasabban foglalkozott a zavargások szításával azokban az országokban, amelyeket elfoglalt."

²² Uo. 60.

²³ "Európa legambiciózusabb népe; régóta várják, hogy megszerezhessék maguknak Törökországot; és valószínűleg soha nem bocsátanak meg a cáruknak, ha nem élne ezzel a kedvező alkalommal."

²⁴ Uo. 69.

A görög szabadságharc értelmezése Magyarországon.

A nemzetközi viszonyok bemutatása után térjünk rá a dolgozat fő témájára, a magyarországi recepció elemzésére. Az eddigiek során láthattuk, hogy a görög konfliktus milyen nemzetközi viszonyok keretein belül tört ki, illetve megismerkedhettünk azokkal a diskurzusokkal – és eredetükkel – melyek leginkább jellemezték a nyugat-európai értelmiség elképzeléseit a görögökről, valamint a szabadságharc értelmezéséről. A folytatás során azt fogom megvizsgálni, hogy miként illeszkedett a magyarországi recepció a nemzetközihez képest. A magyar helyzet jellemzését az előző fejezet során látott szempontok szerint fogom megtenni. Tehát elsőként azt az intézményes keretet tekintem át, mely leginkább meghatározta az 1820-as évek politikai működését. Ezután korabeli források bevonásával a görög szabadságharcot értelmező domináns narratíva bemutatása következik. Látni fogjuk, ez az értelmezés erős párhuzamokat mutat a Byron-féle görög képpel, valamint megegyezik a nemzetközi viszonyokkal is, vagyis a korabeli nyilvánosságban a többséget ez a gondolkodás jellemezte. Azonban nem ez volt kizárólag az egyetlen értelmezési szempont, melyet a témával foglalkozó megfigyelők kifejezésre juttattak. A fejezet harmadik részében azt az álláspontot mutatom be, ami egyrészt eltért a legelterjedtebb értelmezéstől, másrészt egy olyan szempontot hozott be, mely jelentősen távolt állt a legtöbb véleményalkotótól.

Az 1820-as évek magyar politikájának intézményes keretei és a politikai nyilvánosság helyzete.

A Magyar Királyság és a Habsburg Birodalom viszonyát szabályozó közjogi kereteket az úgynevezett sarkalatos törvények határozták meg. Ezek a törvények a 17. század kezdete és az 1790-es évek között keletkeztek. A sarkalatos törvények szabályozták a nemesek jogait, meghatározták, hogy a Magyar Királyság milyen mértékű önrendelkezéssel bír a dinasztikus unión belül, továbbá biztosították a vallásgyakorlással kapcsolatos jogokat is.²⁵

A legfőbb magyarországi politikai intézmény, az országgyűlés szerepének helyreállítása kapcsán jelentős előrelépések történtek. Az 1791. évi 13. törvénycikk kimondta, hogy: „Ő királyi felsége három évenként, vagy az ország közhaszna és szüksége kívánván, hamarabb is, az e tárgyban alkotott országos törvények, jelesül az e helyen megújított 1655:49. cikk,

²⁵ *Kecskeméti Károly*: Magyar Liberalizmus 1790-1848. Bp. 2008. 20-21.

1715:14. cikk és 1723:7. cikk rendelkezései szerint, országgyűlést fog egybehívni, melyen a karok és rendek minden akadály félretételével megjelennek, és az országgyűlési ügyeket törvényes szabadsággal tárgyalandják.”²⁶ Lipót korai halála és az őt a trónon követő Ferenc császár abszolutisztikus hatalomgyakorlása azonban nem tette lehetővé, hogy az országgyűlés a fent idézett módon működhessen. A törvényhozó intézmény funkciója 1812-ig egyre inkább kiüresedett, majd 1812 és 1825 között az uralkodó össze sem hívta azt.²⁷

1794-95-től kezdődően fontos változás következett a politikai nyilvánosság területén. A rendőri uralom fokozottabb szerepet kapott, melynek hatására a századforduló időszakára a politikával aktívan foglalkozó nemesség magatartása jóval kompromisszumkészebbé vált²⁸, valamint az önszerveződés lehetőségei is minimálisra csökkentek. Az 1795. évi politikai perek és az ezt követő megtorlások, a rendkívül szigorú cenzúra, valamint a megyegyűlések ellenőrzése a főispánokon keresztül jelentős mértékben korlátozta és ellehetetlenítette a politikai rétegek kommunikációját, ezáltal a politika szerves működését. Ferenc császár uralkodására jellemző rendőri abszolutizmus ellehetetlenítette a politikai nyilvánosság megfelelő működését, az ilyen témájú eszmecsere nagyrészt a magánbeszélgetések és levelezések keretei közé szorult.²⁹

A korabeli magyar nyelvű sajtó „vegetációját” érzékelteti, hogy a századforduló időszakára egy magyar nyelvű hírlap maradt fenn a Magyar Kurír. A II. József uralkodása alatt elinduló folyóiratot és magazinok nagyrésze megszűnt, mint például a Magyar Hírmondó vagy a Magyar Museum.³⁰ A cenzúra kiterjedt a sajtó mellett a levelezésre is. A cenzúrát működtető rendőrség nem csak felbonthatta a leveleket, hanem megakadályozhatta, hogy azok célba érjenek. Emiatt a magánlevelezés sok esetben alternatív utakon zajlott, tehát a levélírók nem a postát használták, hanem olyan ismerőseiket kérték meg az üzenet eljuttatására, akiben megbíztak. Az egyes személyek közötti levelezés mellett a cenzúra a megyék kapcsolattartásra is hatással tudott lenni.³¹

1840-41-től a cenzúra szigorában enyhülés következett be, ami nagyrészt a hűtlenségi perek utáni ingatag helyzetet próbálta konszolidálni. A változásokat jól érzékelteti, hogy ekkor lett például a Pesti Hírlap főszerkesztője Kossuth Lajos. De volt olyan területe a nyilvánosságnak,

²⁶ Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény (Osiris tankönyvek, 2003). Szerk. Pajkossy Gábor. 53-54.

²⁷ Pajkossy Gábor: Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések. In: Magyarország története a 19. században. Szerk. Gergely András. Bp. 2003. 125-153.

²⁸ Ezt elősegítette a napóleoni háborúk okozta gazdasági konjunktúra, melyből sok nemes tudott hasznot hozni.

²⁹ Kecskeméti K.: A magyar liberalizmus i.m. 27-28.

³⁰ Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. (<https://mek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#6>, letöltés ideje: 2023. 01. 11.)

³¹ Uo. 30-34.

mely továbbra is rendkívül korlátozott módon, kerülőutak segítségével tudott működni, mint például a könyvkiadás.³²

A fentiek során nagyvonalakban láthattuk, hogy az 1820-as években milyen állapotban volt a politikai nyilvánosság helyzete Magyarországon.³³ Ennek ismeretében következzen a szabadságharc értelmezéseinek áttekintése.

A görög szabadságharc értelmezése Magyarországon

A görög szabadságharc magyarországi fogadtatása erős párhuzamokat mutat a nemzetközi tendenciákkal. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy a magyar oktatásban is – hasonlóképpen a korábban ismertettekhez – jelentős hangsúlyt kapott a klasszikus műveltség elsajátítása. Másrészt pedig a felkelésről külföldi hírekből tájékozódtak és az ezekben megismert narratívák jelentették a kiindulópontot az események értelmezéséhez. Pulszky Ferenc visszaemlékezései során az Augsburgi Allgemeine Zeitungot említi, mint forrást amelyből értesült az eseményekről: „Ez időben kezdtem olvasni a hírlapokat, azaz az Augsburgi Allgemeine Zeitung-ot, mert belföldi lapoknak nem volt szabad a monarchiáról egyebet írni holmi kisebb helybeli hírek kivételével, mint a mi a bécsi hivatalos lapban s az Oestreicher Beobachter'-ben jelent meg; a külföldiek közüi csak az Allgemenine-nak engedték meg posta útján a terjedést, mi neki egyedáruságot szerzett, melyet Cotta az által vásárolt meg, hogy az osztrák monarchiáról minél kevesebbet közlött, s azt is csak azon tudósítások nyomán, melyeket officiosus körökből nyert. Ellenben a külföld jól volt képviselve ezen lapban, irány a szabadelvű maradt, az angol parlament s a francia kamrák vitái hű kivonatban jelentek meg benne s a spanyol és olasz mozgalmakról általa lettünk értesítve, szintúgy a görög felkelésről.”³⁴ Széchenyi István 1821. június 21-i naplóbejegyzésben tért ki először a görög felkelés kommentálására. Ő, a Pulszky által némileg pejoratív formában említett Östreicher Beobachtert nevezi meg forrásaként.³⁵

³² Uo. 35.

³³ A téma bővebb kifejtéshez: *Poór János*: Kompromisszumok kora. Bp. 1992.

Poór János: Kényszerpályák nemzedéke. Bp. 1988.

Miskolczy Ambrus: A felvilágosodás és a liberalizmus között: Folyamatosság vagy megszakítottság? Egy magyar történeztudományi anatómiája. Bp. 2007.

³⁴ *Pulszky Ferenc*: Életem és korom. 1. kötet (https://mek.oszk.hu/13300/13330/pdf/13330_1_1.pdf, letöltés ideje: 2023. január 06.) 13.

³⁵ Széchenyi István: Napló. Szerk. Oltványi Ambrus. Bp. 2002. 169.

A magyarországi fogadtatás legszélesebb forrásbázisát a korszak során keletkezett irodalmi művek jelentik.³⁶ Találhatunk olyan alkotásokat, amelyek a felkelés időtartama alatt íródtak.³⁷ A másik kategóriába pedig azokat az írásokat sorolhatjuk, melyek már utólag, a szabadságharc befejezése után jöttek létre.³⁸ A kortársak reflexiójában, mint követendő példa jelent meg a görögök felkelése. Vörösmarty Mihály 1825-ben megjelent *Zalán futásában* az elnyomásból fellázadt görögök példáján keresztül kívánta saját nemzetét biztatni, egy kedvezőbb jövőkép elérésére ösztönözni. A görögök, mint a Zalán segítségére siető nép jelennek meg a műben: „Meghajtotta fejét, kipihent, s így szóla Zalánhoz:/ 'Küldi köszöntését császárom, küldi vezérem,/ Ossa vidéki Philó, Alpár fejedelme, tenéked./ Haemos bércéről, Oetától, a nagy Olümpos,/ A zajgó tenger, Peneos s Strimon vize mellől/ Gyültek bajnokaink: görögök, s Bolgária népe./ Hol Tisza habjai a mély árku Dunába merülnek,/ Még napnyugta előtt tábornok nyugtatnak, az este/ Árnyaiban pedig eljönek földedre serényen,/ S nyugtalan éjed után meghozzák hajnalod álmát.'/ Szóla. Zalán pedig örvendett, s lelkében eloszlék/ A bájos aggodalom. Kezdett büszküllni magában,...”³⁹

Berzsenyi Dániel 1827-es *Új Görögország* költeménye – mely már a navarinó-i ütközet után íródott – üdvözölte a görög nép feltámadását: „Mint mikor a vasból ordítva kiront az oroszán,/ S Nubia erdeiről iszonyún emlékezik és dül:/ Igy riad álmából az eloltott hajdani Hellasz,/ És Mahomet hadait tengerbe meríti örökre./ S íme, az ég kinyílik! százévek fedte porából/ Felkele phoenixként maradékit védni Lykurgus,/ S elszórt hamvaiból Marathon nagy bajnoki váltak.”⁴⁰ Berzsenyi verse a forradalmi hangvétel miatt nem jelenhetett meg megírásakor, csak másfél évtizeddel később 1842-ben.⁴¹

A nemzetközi viszonyok áttekintése során láttuk, hogy az antik és korabeli görögök között előszeretettel tettek egyenlőségjelet a korszak értelmiségei. Ez a gondolati keret a magyar megfigyelőknél is jelen volt. Közéjük tartozott Pulszky is, aki így emlékezett vissza erre (folytatva a fenti idézetet): „benne s a spanyol és olasz mozgalmakról általa lettünk értesítve, szintúgy a görög felkelésről. Engemet az érdekelt leginkább, mert Lángétól tanultam szeretni

³⁶ A görög szabadság. „Görög szabadságért” Szerk. Trecsényi Waldapfel Imre. Bp. 1948.

³⁷ Vörösmarty Mihály: *Zalán futása*. 1825.

Berzsenyi Dániel: *Új Görögország*. 1827 körül.

³⁸ Erdélyi János: Rigasz (1844)

Jókai Mór: *Egy magyar nábob*. 1856.

Jókai Mór: *Jordaki feje*. 1858-60.

³⁹ Vörösmarty Mihály: *Zalán futása*. 1825. (<https://mek.oszk.hu/01100/01122/html/zalan01.htm#01>, letöltés, ideje: 2023.01.07.

⁴⁰ Berzsenyi Dániel: *Új Görögország*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/berzsenyi-daniel-622D/uj-gorogorszag-662A/>, letöltés ideje: 2023. január 07.

⁴¹ Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. Századok 107. (1973). 113.

Miltiadest, Themistoclest és Epaminondast s hittem, hogy a mostani görögök azoknak linealis utóda...”⁴²

A korabeli görögségről alkotott képről további információval szolgál Ungvárnémeti Tóth László 1818-ban megjelent verseskötete.⁴³ A szerző sajnálattal vesz tudomást a régi aranykor és a korabeli romlott állapot közötti különbségről és reménykedik a korábbi idők újra eljövételében.

Az irodalmi utalások mellett megemlítendő, hogy Magyarországról is indultak önkéntesek a hadszíntérre. Legismertebbek közülük Jósika Miklós és Szemere Bertalan voltak.⁴⁴

A látottak alapján a görögökről alkotott kép és a szabadságharc fogadtatása erős párhuzamokat mutatott a nyilvánosságban. De, mint az a fentiekből kiderült a magyarországi nyilvánosság elég korlátozott volt Nyugat-Európához képest. Ahhoz, hogy az eddigiek során megismert értelmezésektől eltérő szemléletmódot is találjunk, el kell hagynunk a nyilvánosság szféráját és a magánlevelezéseket kell megvizsgálni.

„Most valóban félek valamitől, és szeretném ha azokis félni tudnának, a kik előre eltávoztathatták a veszedelmet.”

Az előzőek során tapasztalhattuk, hogy a magyarországi értelmezések nagyban hasonlítanak a korábbiakban látott nyugat-európai mintákhoz. Ez természetesen nem is meglepő, hiszen sok esetben hasonló információk alapján vonták le a következtetéseiket.

Az európai kontextus áttekintése során láthattuk, hogy már kezdetekben jelen volt egy olyan szemlélet, mely nem feltétlenül a byron-i keretek között gondolkodott az eseményekről és annak nemzetközi következményeiről. Az angol sajtóban megjelenő hangok, melyek az Orosz Birodalom expanzióját kifogásolták illeszkednek a keleti kérdés okozta konfliktus logikájába. Az, hogy a ruszofób diskurzusok ily módon megjelentek a korabeli publicisztikában nem annyira meglepő, hiszen a két állam közötti érdekellentét nyilvánvaló volt. Az Cári Birodalom által folytatott expanzív külpolitika vagy az ettől való félelem a magyar megfigyelők szűk

⁴² Pulszky F.: Életem és korom i.m. 13.

⁴³ Ungvárnémeti Tóth László: Görög versei. Magyar Tolmácsolattal. 1818.

(https://books.google.hu/books?id=cSVUAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, letöltés ideje, 2023. 01.05)

⁴⁴ Füves Ö.: Az 1821. évi i.m. 113.

körének is a sajátja volt. A továbbiakban Cserei Miklós erdélyi politikus levelezése alapján ismertetem ennek az értelmezési szempontnak a hazai megjelenését.

Cserei Miklós életéről csak szórványos adataink vannak. Pontos születési dátumát például nem is ismerjük.⁴⁵ Közéleti pályáját a század első éveiben kezdte meg, de 1825-ben - amikor kormányzéki tanácsosi pozíciót foglalta el – már nyugalmazták is. Élete során nagy irodalompártoló ember hírében állt. Egyetlen saját szerzeménye, mely a magyar nép eredetét dolgozta fel megsemmisült.⁴⁶

Ami témánk szempontjából különösen jelentőséggel bír, hogy Cserei Kazinczy Ferenc barátja és levelezőpartnere volt. Életük során több, mint száz levelet váltottak egymással.⁴⁷ 1825 és 1828 között Cserei öt olyan levelet küldött Kazinczynak, melyet részben vagy akár szinte teljes egészében az orosz expanzióval kapcsolatos aggodalmainak szentelt. Cserei tulajdonképpen nem tett mást, mint a görög szabadságharc eseményei alapján levont következtetéseit alkalmazta saját országára nézve. De mire is gondolt konkrétan?

1828. február 17-i levelében ezt írta Kazinczynak: „Én ritkán szoktam félni valamitől, — úgy pedig hogy a hideg ki rázzon miatta, soha sem. Most valóban félek valamitől, és szeretném ha azokis félni tudnának, a kik előre eltávoztathatták a veszedelmet. A Görögök emancipációjá, — vagyis ujj subjectiója, talám tsak végbe menyen: de annak az emancipationnak operatioja minden Görögökre, vagyis mind azokra a kik Görög valláson vannak, ki fog terjedni. — Már nekünk minden titkainkat tudja a Görögök Protectora, — és mi lessz ebből! Ha azok a Diplomaticusok, a kiknek kezein a birodalmok sorsa meg fordul, a Históriákban jártasok volnának, sok nem történt volna meg a mű értünkre, a mi mégis megtörtént: és sokkalta több nem fogna megtörténni jövőendőben, a mitől — így — félni lehet.”⁴⁸

Cserei drámai megfogalmazása mögött páratlan éleslátást figyelhetünk meg. Az eddig látott értelmezésekkel szemben nem sok magasztosat látott a szabadság kivívásában. Először megállapítja, hogy az Oszmán Birodalom alól való felszabadulás nem feltétlenül lesz egyenlő a szuverenitás elnyerésével. Állításából közvetett módon az kiolvasható, hogy egy relatíve gyenge és kis ország nagyhatalmi támasz nélkül nehezen állhatja meg a helyét. Az idézet második felében az orosz intervenció következményeire utal. Az 1774-es lezáró kücsük-

⁴⁵ Cserei valószínűleg az 1770-es évek második felében született.

⁴⁶ Saját írásával ellentétben fennmaradt Tacitus fordításai fennmaradtak.

⁴⁷ Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái II. 1893. (<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/c/c03159.htm>, letöltés ideje: 2023.01.03)

⁴⁸ Kazinczy levelezése 1826. április 1. - 1828. december 31. - Kazinczy Ferencz levelezése 20. Szerk. Váczy János Bp. 1910. 470.

kajnardzsi béke értelmében a Cári Birodalom az Oszmán Birodalomban élő ortodox felekezetű lakosság számára is védelmet nyújthatott. Cserei ennek az elvnek a gyakorlatbeli megnyilvánulását érzékelve arra jutott, hogy ha Európa más országaiban hasonló folyamatok indulnak el, akkor annak végzetes következményei lehetnek.

„Az az Eolus a ki az északi fergetegeket hordozza, mindenüvé a maga Religiójának színe alatt szokta magát bé avatni. Igv avatta bé magát a Napkeleti Birodalomba, — vagyis az Ozmániba, — így a Lengyel Birodalomba: így fogja magát a mienkbeis béavatni: — vagy már talám béis avatta. Alattomosok voltak ottis munkálkodásai, — elvannak itt is rejtve, — de gyanítom hogy ki ütik magokat.”⁴⁹ Folytatva a megkezdett gondolatmenetet, Cserei az orosz expanzióban egy olyan mintát fedezett fel, melynek lényege az volt, hogy a Cári Birodalom az adott állam felekezeti és az ebből adódó nemzetiségi feszültségeit kihasználva próbál befolyást szerezni és konfliktust generálni, ami elősegíti céljainak elérését.

Cserei Erdélyben élve leginkább attól tartott, hogy az orosz befolyás legközelebb a román etnikumot éri majd el, ha el nem érte már akkor, amikor levelét megírta. Cserei a probléma megoldására javaslatot is megfogalmazott. A megoldást a nemzetiségek asszimilációjában és a magyar nemzet „erősítésében” látta. Csereit a probléma látszólag jelentős mértékben foglalkozhatta, mivel az idézett sorok megírása előtt egy korábbi levelében – bár kevésbé kiforrott formában – megfogalmazta félelmét az orosz expanzióval kapcsolatban. Az említett megoldási javaslat is ekkor született meg. „...a Nemzetiség gyarapításával kellene öszve kaptóztatni ; — a Magyar Nyelvnek kellene a’ hordozónak (vehieulumnak) lenni! A Magyar Nemzetiség terjesztése, és erősítése, az Országló Házunknak legsarkalatosabb interesséje; tsak látná által; — mert az északi rengeteg erő rohanó félben áll, hogy münket elborítson, — és ezt a környüállást tsak az Északi Császárnak a miénkhez való személyes ragaszkodása takarja...”

50

Cserei Miklós mellett az események nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatásáról Széchenyi István naplóbejegyzéseiben olvashatunk. Széchenyi a konfliktus kitörése után néhány hónappal az Osztrák Császárság érdekeit szem előtt tartva tett fel kérdéseket: „Az Österreichischer Beobachter nyomán (június 15.) ítélve, a törökök oldalán fogunk harcolni a görögök ellen. Igaz ez? És ilyen vállalkozás hozhat-e áldást? Nem veszít Ausztria végképp a közvéleményben? Angliában? Franciaországban, Spanyolországban és minden igazságszerető emberben? - Vagy

⁴⁹ Uo. 470.

⁵⁰ Kazinczy levelezése 1824. január 1. - 1826. március 31. Kazinczy Ferencz levelezése 19. Szerk. Váczy János. Bp. 1909. 351-352.

alább fogják adni, és a törököket végül mégis kiűzik Európából? Mi nehezebb, biztosabb és okosabb? 'Egy 800 ezer főnyi paraszthatat győzelemre vinni, vagy 60 000 embert felszerelni, kiképezni és legyőzhetetlenné tenni?'⁵¹ Széchenyi, bár egyértelműen nem foglalt állást a dilemmában, mégis a kérdésfelvetés megfogalmazása utal morális állásfoglalására: „Nem veszít Ausztria végképp a közvéleményben... és minden igazságszerető emberben?”.

A szabadságharc fejleményeinek kommentálása kapcsán Széchenyi a legérdekesebb megjegyzéseket 1825. szeptember 28-án tette, amikor tudomását szerzett a görög-angol együttműködés esetleges létrejöttéről. „A görögök az angolok protektorátusához folyamodnak! — De mi lesz, ha az oroszok protektorátusához fognak folyamodni? Cserbenhagyhat-e Oroszország - egy keresztény népet? A Szent Szövetség alapkövét látom megrendülni: 2 év alatt e szövetség feloszlik.”⁵² Széchenyi arra a megállapításra jutott, hogy ha Anglia belép a konfliktusba a görögök oldalán, az olyan ellentmondásos helyzetbe hozhatja a Cári Birodalmat, mely a Szent Szövetség felbomlásához vezethet. Mint az ismeretes ez a lépés nem következett be. Bár a forradalmi erők melletti intervenció szembement a Szent Szövetség elveivel, az Oszmán Birodalom visszaszorításának lehetősége és az befolyás növelése a Balkánon felülírta azokat.

A Cserei és Széchenyi által megkezdett gondolatokat Wesselényi Miklós szintetizálta és fejtette ki részletesen az 1843-ban megjelent Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében című munkájában. Wesselényi szövegében többször is előkerül a görög szabadságharc és sok esetben Cserei gondolatainak továbbgondolását, precízebb kifejtését végzi el. „Muszkaországnak ágyúinál, roppant sergeinél; 's még talán ármányteljes diplomatiájánál is , nagyobb ereje fekszik a ' görög vallásban.”⁵³ Továbbá: „A görög királyságon kívül lakó nagy - számú görögökre is folyvást gyakorlotta. ' s gyakorolja e kormány hatását; 's a' vallás szoros köteléke 's remények' nyújtása által, naponkint inkább csatolja azokat magához.”⁵⁴ Pontosan nem ismerhetjük, hogy Wesselényi következtetései, mennyire származnak közvetlenül Csereitől. Azonban annyit biztosan tudhatunk, hogy jól ismerték egymást. A fiatal Wesselényi gondolkodására nagy valószínűséggel hathattak Cserei nézetei a Cári Birodalommal kapcsolatban.⁵⁵

⁵¹ Széchenyi I.: Napló i.m. 169.

⁵² Uo. 340.

⁵³ Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (https://books.google.hu/books?id=SF9IAAAAYAAJ&pg=PR3&hl=hu&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false, letöltés ideje: 2023.01.04.) 79.

⁵⁴ Uo. 80.

⁵⁵ Trócsányi Zsolt: Wesselényi Miklós. Bp. 1965. 452.

A Cserei által észlelt veszély, ami a későbbiek során, a nemzetiségi kérdés problémájaként volt jelen a politikai nyilvánosságban. Az első világháború kitöréséig, valamint az azt rendező békekonferenciáik a magyar politika egyik legfontosabb konfliktusforrása volt. Cserei következtetéseinek tudatában a görög szabadságharc magyarországi recepciójának egy újfajta értelmezése mellett egy, a nemzetiségi kérdést problematizáló olvasatot ismerhetünk meg.

Lezárás

Dolgozatomban leginkább az 1821-es görög szabadságharc magyarországi recepciójára koncentráltam, természetesen nem figyelmen kívül hagyva a nemzetközi kontextust. A görög kérdés magyarországi kutatása nem magától értődő feladat. Ahogy láthattuk a nyilvánosság korlátozottsága miatt a korabeli gondolkodásmód csak szórványosan ismerhető meg. Úgy vélem azért sikerült a szakirodalomban eddig még nem feltárt olvasatát behozni és rámutatni annak relevanciájára.

A tanulmányban bemutatott görög szabadságharc recepciójának feldolgozása azonban korántsem teljes. A téma számos érdekes és releváns kérdést tartogat magában. Esetleg egy későbbi kutatás témája lehet, a Cserei-féle koncepció vizsgálata egy tágabb esztétörténeti keretben, utalva például Wesselényi Miklós munkásságának részletesebb kifejtésére vagy a témában egyéb magánlevelezésekre is.

Felhasznált irodalom

Források:

Kazinczy levelezése 1824. január 1. - 1826. március 31. Kazinczy Ferencz levelezése 19. Szerk. Váczy János. Bp. 1909.

Kazinczy levelezése 1826. április 1. - 1828. december 31. - Kazinczy Ferencz levelezése 20. Szerk. Váczy János Bp. 1910.

Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (https://books.google.hu/books?id=SF9IAAAAYAAJ&pg=PR3&hl=hu&source=gbs_selecte_d_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false, letöltés ideje: 2023.01.04.)

Pulszky Ferenc: Életem és korom. 1. kötet (https://mek.oszk.hu/13300/13330/pdf/13330_1_1.pdf, letöltés ideje: 2023. január 06.)

Ungvárnémeti Tóth László: Görög versei. Magyar Tolmácsolattal. 1818. (https://books.google.hu/books?id=cSVUAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, letöltés ideje, 2023. 01.05)

Vörösmarty Mihály: Zalán futása. 1825 (https://books.google.hu/books?id=cSVUAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, letöltés ideje: 2023.01.04.)

Széchenyi István: Napló. Szerk. Oltványi Ambrus. Bp. 2002

Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény. Szerk. Pajkossy Gábor. Bp. 2003

Szakirodalom:

19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok. Szerk.: Vadász Sándor. Bp. 2020.

David Roessel: In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination. Oxford. 2002.

Tim Champman: The Congress of Vienna. Origins, processes and results. London. 1998. 1-2.

Majoros István: A keleti kérdés kezdetei. Nagyhatalmi politika és a görög felkelés. Világtörténet. 1997. tavasz-nyár. 59-70.

Leslie Rogné Schumacher: The Eastern Question as a Europe question: Viewing the ascent of 'Europe' through the lens of Ottoman decline. Journal of European Studies. 44.sz. (2014) 66.

Kecskeméti Károly: Magyar Liberalizmus 1790-1848. Bp. 2008.

John Howes Gleason: The Genesis of Russophobia in Great Britain. Cambridge. 1950.

Füves Ödön: Az 1821. évi görög szabadságharc és Magyarország. Századok 107 (1973) 106–113.

A görög szabadság. „Görög szabadságért" Szerk. Trencsényi Waldapfel Imre. Bp. 1948.

Neveléstörténet. Szerk. Pukánszky Béla – Német András. Nemzeti Tankönyvkiadó 1995.

Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. (<https://mek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm#6>, letöltés ideje: 2023. 01. 11.)